

дилеми греко-католицького духовенства в Галичині на початку ХХ ст. (у світлі публіцистичної спадщини о. Онуфрія Волянського)» (м. Львів, Україна).

Третій напрямок поєднав таку проблематику: «Національно-культурні надбання українства у цивілізаційному поступі» і «Закордонне українство в процесах цивілізаційних перетворень». Були заслухані доповіді: В. Петрикова «Українознавство в Українській Академії наук в 20-ті роки ХХ ст.: культурно-інформаційна змістовність» (м. Харків, Україна); Ю. Фігурний «Етнокультурні та націєтворчі надбання українства у цивілізаційному поступі» (м. Київ, Україна); І. Машкова «Українська педагогічна преса Канади як фактор розвитку сучасної українознавчої освіти» (м. Київ, Україна); А. Мишуста «Українки-емігрантки на варті національної ідентичності (на прикладі діяльності Гуртка старших пластунок «Україна» в Чехословаччині (1933 – 1937 рр.)» (м. Дніпропетровськ, Україна); Л. Сорочук «Етнокультурна традиція українців у контексті світового культурного простору» (м. Київ, Україна). Також варто відзначити активну участь в обговоренні актуальних українознавчих проблем модератора засідання В. Скляра.

На заключному пленарному засіданні були заслухані звіти керівників секцій К. Кобченко, Н. Авер'янової, В. Скляра та розроблено й ухвалено резолюцію конференції.

Оскільки Центр українознавства філософського факультету КНУ святкував свій п'ятнадцятирічний ювілей, його директор М. Обушний оприлюднив найвагоміші наукові досягнення українознавчого осередку. Впродовж 2000 – 2015 рр. вийшло друком 130 видань, у тому числі 36 монографій, 7 навчальних посібників, 8 програм, 3 навчально-методичні комплекси і розробки, 52 збірники наукових праць, 20 збірників документів, загалом співробітниками Центру опубліковано близько 1,5 тис. наукових статей у журналах, збірниках наукових статей та інших виданнях.

М. Обушний наголосив на важливості об'єднання зусиль науковців Центру українознавства філософського факультету КНУ та НДІУ МОН України на відновлення українознавства як навчальної дисципліни та його викладання у вищих та загальноосвітніх навчальних закладах України.

Юрій ФІГУРНИЙ

кандидат історичних наук, завідувач відділу української етнології НДІУ

ПІЗНАЄМО СВІЙ РІД – ФОРМУЄМО ЕТНІЧНУ САМОСВІДОМІСТЬ

(Рецензія на книжки Ірини Мацко «Книга мого роду:

Родинне дерево» та «Рости, моє деревце, з міцного коріння»)

Серед різноманітної української книжкової продукції вирізняється невеличка група особливих книг, що є ніби напівфабрикатами, лише основою

книжок про певних людей. Співтворцями таких творів стають самі читачі, бо вони персонально про них – пересічних громадян, їхні генеалогічні корені,

найважливіші події у їхньому житті, їхню рідню. Ці книги друкують на цупкому папері, часто в альбомному форматі, вони передбачають вклеювання фотографій та тривале зберігання. Називають їх по-різному, буває, важко здогадатися, що саме мають на увазі: альбом, фотоальбом, сімейний альбом, генеалогічний альбом тощо. На нашу думку, точніше означити таку продукцію можна так: «персонально-родовий життєписний альбом (основа)» або «персональний родовідний альбом». Появі таких книг-альбомів в Україні українською мовою не можна не радіти, адже вони відіграють важливу роль у процесі виховання й навчання молоді особистості, зміцненні родинних і родових зв'язків, єднанні української нації.

Серед видавців книжок родовідного спрямування славнозвісне «Видавництво Старого Лева» (засноване 2001 р. у Львові). Його головна редакторка Мар'яна Савка дбає про високий літературний, художній і технічний рівень видань. Видавництво, що здійснює і громадську діяльність, отримало десятки нагород за свою продукцію. Помітну її частку становлять книги українознавчої тематики. «За найкращі видання з історико-культурологічної тематики для маленьких патріотів» видавництво відзначили Міжнародний благодійний фонд «Україна 3000» та Асоціація Благодійників України (спеціальною відзнакою «Україна унікальна»)¹.

Активним творцем українських персонально-родових життєписних альбомів стала Ірина Мацко – письменниця, ілюстраторка і видавець. Вона є авторкою

багатьох творів для дітей, зокрема найбільшої рукотворної книги в Україні «Казки із Дивокраю»². Першим її опублікованим доробком, що мав родовідний складник, був фотоальбом «Казка твого народження»³. Ідея зробити такий альбом виникла тоді, коли вона, вагітна другою дитиною, марно шукала для своєї майбутньої дитини⁴ у книгарнях та фотокрамницях альбом українською мовою, що мав би відповідне родовідне спрямування. Свій задум І. Мацко реалізувала у дипломній роботі. Твір побачив світ 2007 р. 5-тисячним накладом у видавництві «Навчальна книга – Богдан». Згодом видавництво «Підручники і посібники» перевидало доопрацьований альбом, що разом із колісковими на компакт-диску від видавництва «Сорока Білобока» становило вже подарунковий комплект для батьків немовляти⁵. Незабаром І. Мацко створила ще альбом «Наше малятко»⁶, що побачив світ у «Видавництві Старого Лева».

Крім альбомів, призначених для створення життєпису перших років ще несвідомого життя українських дітей їхніми батьками, І. Мацко переймалася родовими альбомами для дітей шкільного віку, які розглянемо докладніше.

² Жінка Року 2013 Ірина Мацко [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://te.20minut.ua/Podii/zhinka-roku-2013-irina-matsko-10261782.htm>

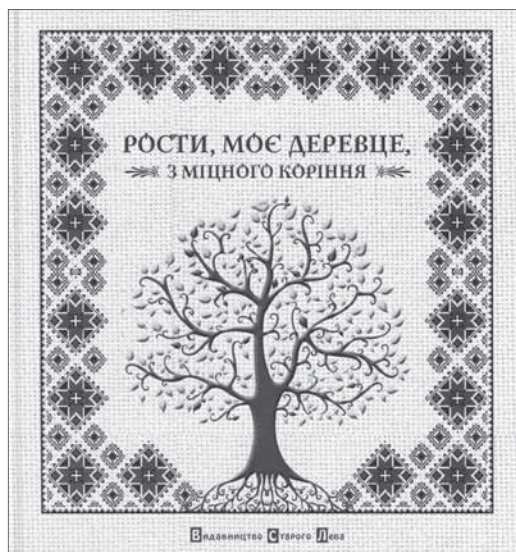
³ Мацко І. Казка твого народження: фотоальбом-казка для новонароджених. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 60 с.

⁴ Ірина Мацко презентувала фотоальбом-казку «Казка твого народження» [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua/events/presentation/2013/04/23/233410.html>

⁵ Мацко І. Казка твого народження: фотоальбом-казка для немовлят (+ CD). – Тернопіль: Підручники і посібники, 2013. – 64 с.

⁶ Мацко І. Наше малятко. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2014. – 32 с.

¹ Видавництво Старого Лева [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://starylev.com.ua/old-lion/history>

Альбом «Рости, моє деревце, з міцного коріння»⁷ призначений для дітей молодшого й середнього шкільного віку, а «Книга мого роду: Родинне дерево»⁸ – середнього та старшого.

Альбом «Рости, моє деревце, з міцного коріння» починається титульним аркушем з написом: «Історія про [...] (*прізвище, ім'я, по-батькові*)» та місцем для фотографії автора і водночас головного героя цієї книги. На другій сторінці міститься вступне слово «Роду нема переводу», що налаштовує дитину до творення книги власного роду: «Людина не приходять у світ нізвідки. Вона завжди є гілочкою на великому дереві свого роду, який сягає корінням углиб віків, до найдавніших предків, а кроною тягнеться у майбутнє. Кожен рід має історію, що може стати захопливою книжкою, яку творить кожен з нас, а з історій наших родів твориться історія великого народу».

⁷ Мацко І. Рости, моє деревце, з міцного коріння. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2012. – 36 с.

⁸ Мацко І. Книга мого роду: Родинне дерево. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2012. – 68 с.

⁹ Цитату наведено без редагування.

Структурно цей родовідний альбом складається з таких розділів: «Хто ти? Чей же не перекотиполе, без роду-племени?», «Терміни родинності», «Запитай у мами й тата, чим земля твоя багата», «Розпитай у батьків їхню історію», «Чому ти навчився в них?», «Професії твого роду», «Твої рідні люди – брати та сестри», «Бабуся, дідусь», «Запитай у бабусі, дідуся», «Ким були мамині батьки», «Ким були татові батьки», «Прабабусі й прадідусі», «Тітки і дядьки», «Їхні діти», «Рецепти твого роду», «Мої предки лікувалися так», «Заспіваймо пісню», «Календар родинних дат», «Що є цінним у нашого роду», «Родинні фото», «Корені мого роду».

Розділи передбачають наклеювання фотографій та записування певної інформації у спеціально відведених для цього місцях. Найбільш інформативними для дитини, на нашу думку, є два розділи: «Корені мого роду» та «Терміни родинності».

Щодо змісту розділу «Терміни родинності» маємо побажання. По-перше, усі «терміни родинності», що в ньому є, мають тлумачитися від першої особи. Так дітям молодшого шкільного віку легше зрозуміти їхнє значення. По-друге, альбом стане інформативнішим, придатнішим для виконання виховної й освітньої функцій, якщо коло понять, що тлумачаться, розширити. Перелік понять варто доповнити такими: прапрадід, прапрабаба, троюрідні брати та сестри, напівкровні родичі, покоління (коліно), родовідна лінія по батькові, родовідна лінія по матері.

Природно в альбомі «Рости, моє деревце, з міцного коріння» розтлумачити слова: «рід», «сім'я», «родина». Доречними будуть стислі тлумачення, зрозумілі

дітям молодшого шкільного віку, низки понять, що застосовують до великих груп людей, об'єднаних (з-поміж іншого) певною біологічною і соціальною спорідненістю: «народ (нарід)», «нація», «людство».

Книжка має незвичайне художнє оформлення. Художник Костянтин Бібік зробив аркуші паперу подібними до домотканого льняного полотна з вишитим хрестиком орнаментом по берегах. Ілюстрації – це хатинка, фігурки людей, традиційні рослинні й геометричні візерунки, квіти, пташки, метелики тощо – теж ніби вишиті на цьому полотні. Усі ці «вишивки» зроблено хрестиком, а композиція «Яблунька», певно, гладдю. Місця для рукописного тексту «на рушнику» виділено світлим фоном, оконтурено та пояснено текстом, яка тут має бути інформація.

Як повідомляв «Буквоїд» влітку 2012 р., альбом «Книга мого роду: Родинне дерево» мав добрий попит. М. Савка пояснювала це так: «Виявляється, це саме те, що треба, людям потрібно дати можливість самим стати авторами. Особливо якщо йдеться про книгу їхнього роду»¹⁰. Праця вже перевидавалася і має відповідник російською мовою¹¹. За дипломним проектом І. Мацко в Українській академії друкарства альбом мали називати «Казка мого роду», але згодом, завдяки побажанням видавців, назву змінили¹².

¹⁰ «Книга мого роду» – бестселер літа [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua/events/bookmarket/2012/07/11/144254.html>

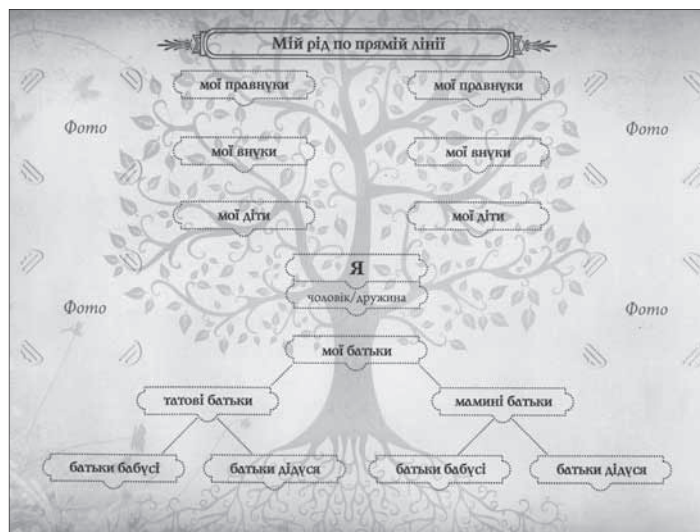
¹¹ Шот М. Родинні історії треба писати власноруч: «Тернополянка Ірина Мацко подбала, щоб книжка-щоденник стала атрибутом кожної сім'ї» // Урядовий кур'єр. – 2013. – №203 (5 листопада). – С. 13. – Режим доступу: <http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/ternopolyanka-irina-macko-podbala-shob-knizhka-sho/>

¹² Там само.

Ця основа персонально-родового життєписного альбому складається з багатьох розділів та підрозділів, які його власник має заповнити рукописною інформацією та світлинами: «Мій рід по прямій лінії», «Хто я?», «Мої корені: де жили мої предки...», «Характерні риси мого роду», «Те, що мене поєднує з моїми коренями: пісні, одяг, історія, моя Батьківщина», «Про мою землю», «Мої батьки», «Рід мами», «Рід тата», «Історія мами і тата», «Сторінка мами», «Сторінка тата», «Мої рідні: брати, сестри», «Мої дядьки, тітки», «Татові сестри, брати; їхні діти», «Мамині сестри, брати; їхні діти», «Мої корені», «Цікаве з життя бабусі», «Цікаве з життя дідуса», «Історія бабусі й дідуса», «Бабусин рецепт», «Родинний рецепт», «Мої корені: мамина гілка», «Мої корені: татова гілка», «Родинний календар», «Місця проживання предків», «Правила мого роду», «Географія проживання моїх родичів в Україні», «Географія проживання моїх родичів у світі», «Як лікувалися мої предки», «Історія мого прізвища», «Прізвиська предків», «Традиції. Мова. Віра», «Пісні мого роду», «Наші реліквії», «Моя історія», «Яскраві спогади з дитинства», «Яскраві спогади з життя», «Мої подорожі».

Розділи «Мої корені: мамина гілка» та «Мої корені: татова гілка» є однотипними за структурою, тому наведемо лише підрозділи, що передбачені для татової гілки: «Про моїх предків», «Тато і мама дідуса (прадідусь і прабабуся): татова гілка», «Тато і мама бабусі (прадідусь і прабабуся): татова гілка», «Сестри та брати бабусі: татової мами; їхні діти», «Сестри та брати дідуса: татового тата; їхні діти».

З наведеного переліку видно, що книжка спрямовує її власника до

Аркуш розділу «Мій рід по прямій лінії» альбому «Книга мого роду: Родинне дерево»

пізнання історії життя своїх предків, до копіткої генеалогічної діяльності з метою упорядкування і фіксації знань про власне походження, на усвідомлення себе як ланки довгого, безперервного ланцюжка зміни поколінь.

Деякі структурні частини цього родовідного альбому є суто інформативними, не передбачають записів власника: «Терміни спорідненості та свояцтва», «Родинне дерево», «Історія родинного дерева в Україні», «Вшанування предків у стародавньому Римі», «Родинний рушник» (містить текст пісні).

Зважаючи на те, що праця призначена для дітей середнього та старшого шкільного віку, доцільно розширити її наповнення термінами, зміст яких відображає біологічну, мовно-культурну, етнічну, цивілізаційну спорідненість між великими групами людей, до яких належать сучасні українські громадяни та їхні роди. Частиною їх ми навели, коли йшлося про працю «Рости, моє деревце, з міцного коріння». Той перелік варто

доповнити в альбомі для старших дітей стислим тлумаченням термінів, що вживаються в шкільних навчальних курсах (біології, історії, географії тощо), та термінів ДНК генеалогії, що бурхливо розвивається останнім часом. Серед них, на нашу думку, мають бути такі: «слов'яни», «індоевропейці», «європейці», «європеоїди» (велика раса), «людина розумна (вид)», «люди (рід)», «гомініди (родина)», «примати (ряд)», «гаплогрупа», «філогенетичне дерево гаплогруп».

Люди, що мають гаплотипи, належні до однієї гаплогрупи, є нащадками спільного предка-патріарха. Це визначається за однаковою мутаційною міткою у гаплотипах, успадкованою хлопцями по чоловічій лінії, дівчатами – по жіночій.

Звернемо увагу на перший розділ книги «Хто я?», що заповнює власноруч її власник. За задумом авторки, розділ має допомогти дитині самоідентифікуватися в етнічному чи національному сенсі. Але належність до певного народу (етносу) і певної нації не вичерпує самоідентифікації особистості, коли вона відповідає на питання: «Хто я?». Кожен із нас вважає себе, наприклад, людиною, мешканцем (мешканкою) певного поселення, краю, належним (належною) до певної статі. Коректне формулювання питання-назви цього розділу нам видається таким: «Хто я за етнічною належністю?».

У розділі передбачено зафіксувати зв'язок, з «яким народом, нацією» має дитина та «по кому». Завершується

розділ реченням «Я себе вважаю ближчим до _____ (якого народу, нації) бо _____ (підстава)». Вважаємо таке формулювання невдалим через те, що воно не дає можливості дитині впевнено, однозначно ідентифікувати себе з певним народом.

Більшість дітей України (упродовж часу статистичного спостереження за етнічною належністю одружених та етнічною належністю батьків немовлят) народжувалися в одноетнічних шлюбах, де обоє батьків належать до одного народу (етносу): українського, кримськотатарського, російського, молдовського, румунського, угорського, болгарського тощо. Такі діти зазвичай не мають труднощів з етнічним самовизначенням. Тому для більшості дітей України не становить проблеми написати таке речення: «Я вважаю себе належним до українського народу, бо мої батьки – українці, я народився в Україні, мої друзі – українці, моя рідна мова – українська, мене виховують в українській культурі» чи таке: «Я вважаю себе належним до кримськотатарського народу, бо мої батьки – кримські татари, я вивчаю історію, мову і культуру кримськотатарського народу».

У меншій частині українських дітей, що народилися й виховуються в етнічно змішаних родин, у двоетнічному чи багатоетнічному мовно-культурному середовищі, формування етнічної самосвідомості відбувається складніше. Запропоноване в альбомі твердження розраховане саме на таких дітей.

Зауважимо також, що належність до народу (етносу) та нації не збігається у значної частини громадян України і багатьох інших країн. Тому доцільно розвести етнічну та національну самоідентифікації по різних розділах, створивши окремих

розділ «Хто я за національною належністю?» або «До якої нації я належу?».

Отже, для обох груп дітей прийнятним, на нашу думку, буде таке формулювання: «Я вважаю себе належним (чи ближчим) до _____ (якого народу, етнічної групи) бо _____ (підстава)».

Художнє оформлення книги, що зробила Ольга Шингур, налаштовує на генеалогічну тематику. Тут використано чимало різних зображень силуетів дерева, живого й опалого листя, квітів, трави, гілочок дерев, годинника, рукописного тексту, фотопортретів людей. Є також зображення компасів, поселень, випічки, пам'ятників, цілющих рослин, прикрас тощо. Аркуші альбому зафарбовані у різні кольори світлих тонів (коричневий, зелений, блакитний, бузковий тощо). Більшість зображень є фоновими, розташованими переважно уздовж зовнішніх країв аркуша.

Природно, що з'ясуванням власного родоводу, побудовою дерева роду переймаються багато українських і зарубіжних громадян. Крім книжкових видань, що допомагають у цьому, з'явилися програми (частина з них розповсюджується за вільними ліцензіями) та інтернет-сервіси, що полегшують генеалогічні дослідження, пошук родичів. Однак традиційна форма фіксації родовідних знань на папері має велику кількість прихильників і серед тих громадян, що користуються програмними генеалогічними системами.

Персональні родовідні альбоми, які ми розглянули, виконують важливу виховну й освітню функції. Вони допомагають дитині різного віку (починаючи з дошкільного) усвідомлювати себе як нащадка (біологічного і духовного) багатьох попередніх поколінь та предка

багатьох наступних поколінь свого народу. Таке усвідомлення є надійною основою для подальшої соціалізації, формування повноцінної особистості, що знає, шанує і любить своїх прямих предків, відповідально ставиться до продовження свого роду, виявляє патріотичні почуття до своєї Батьківщини. Ці книги допомагають дитині пізнавати історію свого роду, фіксувати родовідні знання і передавати їх своїм нащадкам. Вони, безумовно, є ефективним засобом формування етнічної самосвідомості дитини.

У сучасному українському суспільстві, що пережило багато десятиліть цілеспрямованого, стимульованого московською владою руйнування зв'язків з минулим, розриву з власними природними й соціальними коренями і забуття

власних предків, заповнення родовідного альбому буде корисним багатьом представникам середнього і старшого поколінь.

Рекомендуємо альбоми «Книга мого роду: Родинне дерево» та «Рости, мое деревце, з міцного коріння» використовувати у загальноосвітніх навчальних закладах України як додаткову літературу для навчальних курсів: «Я у світі», «Історія України. Всесвітня історія», «Українознавство», які передбачають вивчення тем про рід, родовідне дерево, сім'ю. Книги стануть у пригоді батькам дітей різного віку, а також вихователям дошкільних навчальних закладів.

Олег ЧИРКОВ

науковий співробітник відділу української етнології НДІУ

ПРЕЗЕНТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ КНИГИ СЕРГІЯ ЦІПКА «УКРАЇНЦІ В АРГЕНТИНІ (1897–1950 РР.): ТВОРЕННЯ ГРОМАДИ»

відбулася 10 грудня 2015 р. в Аргентинському Домі в м. Києві.

Посол Аргентини в Україні Ліла Ролдан Васкес де Муан у своєму виступі наголосила на важливості цього видання для зміцнення культурних зв'язків між обома країнами. Вона відзначила, що Аргентина – мультинаціональна країна. «Ми походимо з кораблів», – так кажуть аргентинці, що

вкотре підтверджує поєднання культур багатьох народів у межах однієї країни. За її словами, кожна країна стає сильнішою завдяки емігрантам, бо вони привносять нові звичаї, погляди і цінності. Населення Аргентини увібрало у себе риси, притаманні як латиноамериканцям, так і європейцям – іспанцям, італійцям, англійцям, німцям, і не в останню чергу – українцям. Нині, за офіційними даними, в Аргентині мешкає 350 тисяч українців, а за неофіційними – набагато більше. Безперечно, така потужна діаспора потребує поглибленого вивчення.